

JAK SI PRAČLOVĚK CESTU DO ŠKOLY NAŠEL

Nejen o výstavě na Malé Straně

Nápad za milion. Stručný, srozumitelný, vypovídající. Takový je název nejnovější výstavy, kterou najdete do 3. září 2023 v Národním pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze. *Pravěk, k tabuli!*

Výstavu vytvořil tým pracovníků muzea v čele s Martinou Halířovou. „Musím ale přiznat, že samotný nápad jsme zdědili po našich předchůdcích,“ vysvětluje. „Protože výstavní plány se dělají v muzeu na pět let, téma pravěku v nich už bylo. Rozhodnutí, že na ni začneme skutečně reálně pracovat, však padlo před rokem v září. Na přípravu a realizaci jsme měli rok.“

Jak se rodí expozice

Když si uvědomíte, co všechno je třeba udělat, čeho se ujmout, pak rok opravdu není dlouhá doba.

„Ze všeho nejdřív jsme se museli rozhodnout, jakou dobu do výstavy zahrneme. Zmapovat celý pravěk – prvohory, druhohory... to opravdu nebylo možné.“

Asi první inspirací se staly nástěnné školní obrazy, které v muzeu spravuje Michaela Vávrová. Volba tak padla na dějiny člověka v pravěku, vlastně na dějiny lidstva jako takového.“

Když byly vytyčené mantinely, zahájil autorský tým ve složení Martina Halířová, Michaela Vávrová a Jaromír Linda studium odborné literatury. „Nikdo z nás není archeolog,“ vysvětlovala Martina Halířová, „takže jsme se museli napřed s danou problematikou a vývojem oboru seznámit do větší hloubky. Na řadu musely přijít na

prvním místě dějiny archeologie. Zapůjčili jsme si knížky doktora Karla Sklenáře, emeritního pracovníka Národního muzea, a začítli jsme se do nich.

Jako historici jsme se už při vlastním studiu všichni s archeologií určitým způsobem seznámili. Jaromír Linda se dokonce podílel na archeologických výzkumech. Ale dějinám archeologie jsme se nikdy příliš podrobně nevěnovali. Musím se přiznat, že tenkrát mě přednášky z archeologie zase tolik netáhly. A ještě se všechno učít na zkoušku... Teď jsem najednou zažila pravěk jinak a hodně mě zaujal. Uvědomila jsem si, že o něm ani v 21. století dohromady nic nevíme. Jediné, o co se můžeme opírat, jsou archeologické nálezy, které nějakým způsobem interpretujeme. Ale bylo to tak doopravdy? Nevíme. Za mnohé poznatky vděčíme také experimentální archeologii. Mimochodem jedním z prvních, kdo se jí u nás zabýval, byl Eduard Štorch.“

Nutné zázemí

V další fázi přípravy si mezi sebou rozdělili jednotlivá témata, jímž se chtěli na výstavě věnovat.

„Jelikož mám na starosti fond muzejní knihovny, logicky na mě připadlo téma výuky o pravěku a učebnic, v nichž se pravěk lidstva začíná objevovat. Michaela Vávrová probírala školní obrazy z našich

sbírek, protože právě tam se mamuti a vůbec představy o pravěku poměrně často objevují. Zjistila například, že první školní obrazy s touto tematikou pocházejí z konce 19. století. Kolega Jaromír Linda, který je archivář, si vzal na starost mimoškolní učitelskou činnost plus školní sbírky a muzea. Skvěle jsme se doplňovali. Myslím, že se nám výstava povedla. Alespoň první ohlasy to potvrzují.“

Jediná rozepře, která se mezi nimi během onoho roku vyskytla, byli Slované. Respektive to, jestli je mají, nebo nemají do expozice zahrnout. Nakonec se rozhodli, že ne. Materiálu k nim je totiž tolik, že by to stálo za samostatné zpracování. Možná by na toto téma mohla někdy v budoucnu vzniknout další výstava.

„Nakonec jsme se shodli, že budeme člověka sledovat jenom do prvních zpráv o našem území, které ještě souvisejí s Keltů a Germány.“

I když každý pracoval na svém úseku zvlášť, pravidelně se setkávali, aby si vyměnili informace. Osnova dostávala stále jasnější kontury.

„Dohodli jsme se, že budeme postupovat chronologicky. Od počátku lidstva, jak byly tehdy dějiny nazírány, přes lovce mamutů k Eduardu Štorchovi, který usiloval o zavedení výuky archeologie do běžného školního učiva. Dále přes mimoškolní činnosti až k ideologiím, které nazíráni na

► dějiny silně ovlivnily, ať už byla ideologie nacistická, nebo komunistická.

Jeden panel jsme také věnovali ochraně památek ukrytých v zemi. Bohužel je stále hodně opomíjena."

Učebnice 19. století

Byla jsem zvědavá, co studium starých učebnic přineslo. Jaké zajímavosti...

„Z množství učebnic mě hodně zaujala ta, která byla určena spíš jako kniha pro učitele. Jejím autorem byl také učitel Nikolau, který působil v jižních Čechách. Ve stejném roce 1862, kdy knížka vyšla, však zemřel. Musela být velmi oblíbená, protože postupně vyšla asi v pěti, možná šesti vydáních. Na výstavě jí máme zařazenou mezi exponáty. Protože v 19. století převažovaly biblické dějiny, vypráví také její autor dějiny lidstva z hlediska biblického, ale zabývá se jen naším územím.

Začíná tím, že Bůh seslal na Zemi potopu. Když se na jeho příkaz vodstva rozestoupila, objevily se na našem území tři ostrovy, které byly záhy zabydleny zvířeti a rostlinami. Nějakou dobu však trvalo, než se Země na příchod člověka připravila. Nikolau popisuje, že mezitím přišly nějaké doby ledové, dokonce vysvětluje, proč v některých krajích máme uhlí a v jiných ne. Je to docela zajímavý geologický pohled, do něhož postupně začíná přidávat historii lidstva. Objevuje se člověk, který žil jako divoch, protože nebyl vzdělaný. Používal kamenné nástroje a postupně se vyvíjel.

Je to vlastně poprvé, kdy se pračlověk v určité „roli“ objevuje. I když si myslím, že si Nikolau pod oním člověkem představoval spíš Homo sapiens, čili člověka rozumného, než toho neandrtálce. Jeho kosti totiž byly objeveny až v roce 1856, takže nepředpokládám, že by o něm Nikolau mohl něco vědět nebo aspoň tušit.

Na počátku 19. století se vůbec začíná v čítankách objevovat tak trochu výklad pravěku. I když jsou s pravěkými nástroji ztotožňováni Adam s Evou, je to snaha vy-

světlit za pomoci biblických příběhů stále častější archeologické nálezy. Například v čítance pro starší žáky z roku 1805 se popisuje, že Adam s Evou žili po vyhánění z ráje primitivním způsobem a zpočátku používali kamenné nástroje."

Skok do 20. století

„Určitý přelom v nazírání na dějiny lidstva souvisí s výzkumem a vznikem prehistorie, za jednoho z jejich 'otců' je považován Lubor Niederle. V roce 1910 vyšla učebnice pro učitelské ústavy, v níž je sled pravěkých kultur takový, jaký je uznáván i v současné době.

Ale vyznat se v tehdejších učebnicích je hodně komplikované. Protože v nich velice často chybějí citace, poznámky pod čarou, odkazy, není možné zjistit, kdo odkud různé informace přejímal."

Která učebnice je pro vás nejzajímavější? – zeptala jsem se Martiny Halířové.

„Samozřejmě několikadílná *Pracovní učebnice dějepisu pro školy měšťanské*,

jejímiž autory jsou Eduard Štorch a Karel Condl. Pravěku a starověku je věnován první díl. Poprvé vyšla v roce 1934 a poté ještě v několika vydáních, naposledy v roce 1947. Je skutečně velice poutavě popsaná, jsou v ní i různé úkoly, které mají děti plnit. Snaží se žákům přiblížit hloubku zmiňované doby."

Eduard Štorch

Byl to skutečně výjimečný člověk. Nejen spisovatel a pedagog, archeolog, ale také podporovatel sportu... „Skutečně byl neuvěřitelný," podotýká Martina Halířová. „Co všechno prožil, zažil, co všechno mu provedli, jaký byl, jak se dětem obětoval... Osobně se ve své badatelské činnosti zabýval patologii dětství, dětmi nějakým způsobem deprivovanými. Většinou jsem se tím zabývala jen po dobu vzniku republiky. Když jsem teď znovuobjevila Eduarda Štorcha, uvědomila jsem si, jak byla jeho činnost hluboká. Věděla jsem o jeho dětské farmě, ale netušila jsem, jak hodně se dětem věnoval. Že se soustředil na chlapce z problematických rodin a dokázal je měnit. Vedl je k archeologickému výzkumu, ke zkoumání dějin. Aby mohl financovat práci s dětmi a život na farmě, prodal své archeologické nálezy Národnímu muzeu. Nic nedělal pro sebe. Zprostředkovával zájezdy nemajetných dětí k moři do bývalé Jugoslávie. Pořádal pro ně lyžařské kurzy. Přitom neustále čelil útokům ze strany úřadů a lidí, kteří mu záviděli.

S kolegou jsme měli možnost navštívit deponitář Památníku národního písemnictví, procházeli jsme Štorchovu pozůstalost. Přesvědčili jsme se, jak byl přepečlivý. Vždycky když dostal autorský výstisk vlastní učebnice, zaznamenával si do něj ohlasy – kladné i záporné. Pokud byla plánována další vydání, poznamenával si tam také úpravy a opravy stejně jako potíže, které se pojily se schvalováním dané učebnice. Například zmiňovaná pracovní učebnice měla hodně kladných ohlasů, především archeologů, kteří ho chválili. Záporné hlasy šly hlavně z katolických kruhů. Přece jen popisoval vznik člověka jinak, než jim bylo milé."

Co ještě?

I když je teď výstava o pravěku pro muzeum velké téma, svým návštěvníkům toho nabízí mnohem víc. Kromě tradičních expozic připravuje ještě další akce. Představil nám je Roman Škoda, odborný pracovník NPMK.

Závěr velkého cyklu

V úterý 15. listopadu 2022 budou slavnostně ukončeny Národní oslavy výročí J. A. Komenského (www.comenius350.cz). Jejich vyvrcholením bude unikátní dramatický pořad s koncertem sboru Punkt, který se odehraje v rámci 10. ročníku festivalu *Kultura v srdci Prahy* v koncertním sále Pražské konzervatoře Na Rejdišti.

Akce bude mít tři části. V té první vystoupí jako řečníci významní činitelé, pomluví nejen o Komenském, ale i o významu vzdě-

lávání vůbec. Bude to například ministr školství Vladimír Balaš, senátor Jiří Drahoš, zástupce České konfederace rektorů a další. Aktivitu tříletých oslav shrne ředitelka našeho muzea Markéta Pánková. Promítat se bude také čtyřminutové video ze zahájení Národních oslav z 2. září 2019.

Druhou částí setkání Na Rejdišti bude vyhlášení výsledků soutěže *Komenský do třídy!*, jíž se zúčastnilo nemálo škol i jednotlivců. Ti nejlepší obdrželi ocenění ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy,

výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice (Senát PČR), Pražské konzervatoře a Pedagogického muzea a knihovny Jana Amose Komenského.

Závěr bude patřit koncertu. Vystoupí na něm sbor Punkt, působící při Pražské konzervatoře, a studenti této konzervatoře s dramatickým uvedením aktuálních myšlenek J. A. Komenského. Na plátno na jevišti přitom budou promítány sekvence z úspěšné výstavy *Komenský v komiksu*, která v muzeu proběhla.

Spolupráce Ámos vision

V listopadu opět navážeme na naši spolupráci s firmou Ámos vision, která má ve

Nástěnné obrazy

Když se v duchu vrátím do doby, v níž jsem se ve škole učila o pravěku, okamžitě se mi vybaví Burianovy nástěnné obrazy. Myslím, že od nich se odvíjí představy o pravěku nejen mých vrstevníků... Je možné zmapovat, kdy vznikl první nástěnný obraz s touto tematikou?

„Ve sbírkách máme obrazy různé provenience. Některé pocházejí z Itálie, jiné z Rakousko-Uherska a jeho enkláv,“ vyjmenovává Martina Halířová. „Je obtížné říct, kdo byl úplně první. V Čechách na obrazech spolupracoval Eduard Štorch se Zdeňkem Burianem, ale třeba i s Oldřichem Cihelkou, Jaroslavem Panuškou nebo Štěpánem Filipem. Vznikaly ale také obrazy geologické, ty najdete hodně v učebnicích z roku 1875. Máme album obrazů, jejichž autorem je Antonín Frič, jeden ze zakladatelů geologie tady v Čechách. Tohle téma u nás bylo populární a důležité hlavně z hlediska národního obrození. Ukázat kořeny českého národa. Ostatně i ty se hledaly různě.“

Trojrozměrné exponáty

Není jich na výstavě málo. Knihy, části geologických sbírek, repliky různých nástrojů...

„Naše muzeum žádné archeologické nálezy ve svých sbírkách nemá, ale spolupracujeme s různými muzei, která nám vyšla při zapůjčování exponátů vstříc. Například Muzeum Mladoboleslava nám zapůjčilo repliku ohňostroje, kterou zkonstruoval Eduard Štorch. Národní muzeum zase část bývalé Štorchovy sbírky. Jsme tak jedni z prvních, kteří ji můžou po dlouhé době ukázat návštěvníkům.“

Leckterý exponát si můžou děti osahat, například obrovský kus pazourku. Nebo si vyzkoušejí zrnatěrku, na níž pravěcí lidé mleli obilí. Mají sice k dispozici „jehnom“ českou pšenici, ale i tak brzy zjistí, že umlít mouku na chleba nebylo vůbec snadné.

Ve třech místnostech vám skrytá pohybová čidla umožní zajímavý zážitek. Jeden

muzikant poskytl muzeu svoji tvorbu, aby ji mohli použít jako poslechovou ilustraci. V místnosti, která představuje biblické dějiny, slyšíte bouřku a déšť. Prvotní popotapa... V místnosti, která přibližuje lov mamutů a jiné zvěře, slyšíte různé frkání, cvrlikání a podobně.

„Děti si můžou také zabubnovat na buben, nebo nakreslit něco křidou na stěnu jeskyně...“ Když totiž sejdete po schodech do sklepa, čeká na vás překvapení. Pravěká jeskyně. Tady pro změnu slyšíte šamana.

„Měli jsme obavy, jestli všechno do zahájení výstavy stihneme, ale povedlo se a teď je to naše velká radost,“ ličí Martina Halířová. „Za jeskyni vděčíme našemu restaurátorskému oddělení, stavěli jsme ji

asi měsíc, ale stojí za to. Je to jediná jeskyně na Malé Straně,“ dodává s úsměvem.

Sklep je z hlediska vystavovatelů trochu nešťastný prostor, protože vlhko exponátům nesvědčí. Pokaždé proto muzejníci hledají způsob, jak by mohli tento prostor využít. Při výstavě Škola a válka v něm byl znázorněn protiatomový kryt. Tentokrát je to tedy jeskyně. A musím říct, že působivá.

V průběhu její stavby tady pořizovali časosběrný dokument, aby bylo vidět, jak vznikala. Časem by měla být tato časosběrná verze stavby jeskyně zveřejněna na webových stránkách muzea (www.npmk.cz).

Přijďte na návštěvu

Od vernisáže ještě neuběhl ani měsíc, ale školy si už cestu do muzea nacházejí, a nejen ony. Návštěvníci se můžou výstavou projít sami, ale není problém domluvit si na pomoc průvodce.

„Myslím, že naše edukátorky vymyslely hezkou edukaci. Připravily také pracovní list, který je pojatý jako lov na mamuta. Žáci si ho můžou vyplnit na místě, nebo si ho vzít na památku s sebou. Stejně tak se může stát později součástí vyučování.“

Podle slov Martiny Halířové si na výstavě to svoje najdou všechny generace. „Ráda prozradím, že se nám podařilo také vydat k výstavě knížku.“

Jmenuje se stejně jako výstava *Pravěk, k tabulí!* – *Jak si pračlověk cestu do škol našel.* Jsou v ní například školní obrazy nejen z našich sbírek. Podařilo se nám získat práva k publikování a zveřejnění dalších obrazů od jiných institucí. Například díky Muzeu J. A. Komenského v Přerově tam máme jejich historickou skříňku s archeologickými nálezy, nebo obraz *Lov na bizona*, jehož autorem je Oldřich Cihelka. Původně měl obraz vyjít v nakladatelství Komenium, ale nikdy se to nepodařilo. Výstava i knížka jsou naše velká radost! Doufám, že se budou líbit.“

více než třech stech škol po celé republice umístěny panely s obrazovkou. V první polovině listopadu na nich poběží také náš kvíz o Janu Amosovi.

Žáci a studenti si tak budou moci rozšířit své znalosti o Učiteli národů a zároveň vyhrát nějaké věcné ceny.

Podcasty táhnou

Najdete je jednak na webových stránkách muzea, jednak na jeho YouTube kanálu ([npmkjakomenskeho](https://www.npmkjakomenskeho.cz)). Přinášejí všem, kdo je zhlédnou, zajímavé informace a zároveň jsou vlastně novou formou propagace činnosti muzea. Žáci, studenti i učitelé, zejména ti mladí, používají audiovizuální techniku hodně často. I my chceme jít s dobou. Protože – jak se dovídáme – stále

více škol si klade za cíl učit podle principu Komenského, snažíme se jim vyjít svou troškou vstříc.

Každý měsíc uvádíme nový podcast s názvem *S Komenským u mikrofonu*. Má být nápomocnou silou pro pedagogy a vůbec pro všechny, kteří se zajímají nejen o myšlenky Učitele národů, ale také o muzejnictví. O rozhovor žádáme osobnosti z široké škály oborů – historiky, komeniology, herce, učitele atd.

První podcast vznikl k výročí 430 let od narození J. A. Komenského 28. 3. 2022. Byl to symbolický fiktivní rozhovor se samotným škály oborů – historiky, komeniology, herce, učitele atd.

odpovědi. Komenského namluvil svým podmanivým hlasem Alfréd Strejček, který mnoho let šířil myšlenky Komenského spolu s kytaristou Štěpánem Rakem v pořadu *Vivat Comenius*.

Každý podcast trvá 20 až 25 minut. Už jsem zpovídal například senátora Jiřího Drahoše, geniálního kytaristu Štěpána Raka, naši kurátorku Martinu Halířovou nebo ředitelku Divadla Kampa Ivetu Duškovou. V nejbližší době plánujeme rozhovor s paní ředitelkou Pánkovou, hercem Petrem Štěpánkem.

Cílovou skupinou podcastů jsou především učitelé, ale v širším záběru vlastně všichni, koho myšlenky J. A. Komenského oslovují a mohou je šířit dál.